

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини
Волошиної

Кафедра музикознавства, інструментальної підготовки та
хореографії

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Український пісенний фольклор у творчості сучасних співаків

Студента 2 курсу групи 2 ММЗ
Галузі знань 02 Культура і мистецтво
спеціальності 025 Музичне мистецтво

Леус Софії Віталіївни
Науковий керівник:
кандидат мистецтвознавства Черкашина О. В.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____
Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПОДІЛЛЯ	6
1.1. Витоки музичного фольклору: історичний дискурс	6
1.2. Фольклористи Кам'янець-Подільщини	9
1.3. Наукова діяльність Подільських фольклористів	17
РОЗДІЛ II. МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР ПОДІЛЛЯ	26
2.1. Українське весілля Подільського регіону (кін. XIX ст. – поч. XX ст.)....	26
2.2. Жанри народної пісні у працях фольклористів	30
2.3. Пісні мого народу	33
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43

ВСТУП

Усна народна творчість українського народу формувалась упродовж століть разом з мовою і тому увібрала в себе багатотисячний досвід, знання та пам'ять про історичне минуле на різних стадіях розвитку народу. У глибинах фольклорних пластів (у часи зародження самодіяльної творчості – фольклору), завдяки початковим намаганням людини, магічним дійством, словом, танцем, піснею виражати свої власні почуття, з'явилися широкі можливості: пояснити і зрозуміти явища, які її оточували; з'ясувати причини того, що з нею відбувається на даному етапі; знаходити можливість утримувати в пам'яті набуті знання й досвід; передавати вже сформовані й зафіксовані нею соціальні та культурні традиції в наступні покоління.

У зв'язку з тенденцією об'єднання культур різних народів відбувається взаємопроникнення різних явищ музичного мистецтва в рамках однієї національної культури. Прикладом цього може бути взаємовплив і навіть синтез різних явищ, як джаз, рок, поп-музика і фольклор. Фольклор завжди був одним з найголовніших складників культури народу. Саме в усній народній творчості зберігались характерні риси етносу – обряди, вірування, особливості мови та інші прояви національної самобутності. Народна пісня у всі часи зберігала в пам'яті поколінь емоційно-змістові образи народного життя, гідно супроводжуючи його побут та історію. Відтак, найбільш поширений і кількісно великий розряд лірики, який побутував на Поділлі, потребує детального розгляду окремих важливих фактів у процесі свого історичного розвитку. Кінець XIX – початок XX ст. в історії української фольклористики став періодом досліджень, вивчення та теоретичного осмислення зафіксованого матеріалу, видання збірок тощо. Ще в середині XIX ст. існувала традиція переповідати почуті або записані фольклорні зразки російською, польською чи українською мовами.

Народнопісенна творчість була об'єктом дослідження у працях багатьох науковців. Особливості українського фольклору досліджували

М. Гордійчук, В. Гошовський, В. Головинський, С. Грица, Ф. Колесса, К. Квітка, А. Іваницький та ін. У дослідження історії фольклористики Поділля значний внесок зробили М. Левченко, А. Кримський, С. Козуб, С. Мишанич, В. Юзвенко, З. Болтарович, Л. Кароєва та ін., які розкрили особливості фольклористичної діяльності А. Коціпінського, З. Доленги-Худаковського, В. Боржковського та багатьох інших. Питання вивчення народного інструменталізму другої половини ХХ ст. досліджує А. Гуменюк, О. Правдюк, Л. Ященко, О. Мельник та ін.

Невід'ємною часткою історії всієї держави є історія її регіонів. Адже саме культура, давні традиції й творчі досягнення сучасників в усіх регіонах країни складають культуру України. Відтворити достовірну правду історії, у тому числі й історію українського мистецтва і, зокрема, культурну спадщину українського народу можливо лише при науковому використанні фактів. Проте, культура Подільського регіону, попри наявність наукових розвідок, присвячених її окремим аспектам, залишається недостатньо вивченою чим і було зумовлено звернення до обраної теми.

Мета дослідження – охарактеризувати етапи зародження фольклористики на Поділлі, окреслити характерні риси фольклору.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- визначити роль збирачів фольклорно-етнографічної спадщини у збереженні усної народнопісенної творчості;
- охарактеризувати методи фіксації фольклорних зразків;
- дослідити фольклористичну діяльність А. Димінського;
- висвітлити сучасні форми побутування народнопісенної традиції регіону.
- охарактеризувати стан усної пісенної культури у деяких сільських фольклорних осередках Поділля.

Об'єкт дослідження – український пісенний фольклор.

Предмет дослідження – сучасне виконавство у його автентичному вигляді.

Методи дослідження. З метою реалізації поставлених завдань були застосовані такі методи: аналітичний – у вивченні літератури для виокремлення фактів, необхідних для характеристики фольклорно-етнографічної спадщини Поділля; ретроспективний – у відтворенні історичних подій; системний – у системному теоретичному осмисленні предмету дослідження; біографічний – для виокремлення основних етапів життя та діяльності видатних фольклористів, хронологічного аналізу – для визначення структурної побудови дослідження.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у можливості залучення матеріалів роботи для написання рефератів, курсових робіт, підготовки відкритих занять.

Апробація результатів дослідження. Окремі теоретичні положення роботи оприлюднені у збірці статей науково-практичної конференції:

- 1) Леус, С. (2019). Фольклористична діяльність Подільських дослідників ХХ ст. Вісник студентського наукового товариства факультету історії, права і публічного управління. Вип.19. Вінниця;
- 2) Леус, С. В. (2019) Народнопісенна творчість Поділля. Освіта в міждисциплінарному вимірі: Матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Вінниця, 5-6 листопада, 2019 р.). Т. 1. (с. 174-177) Вінниця «Твори».

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями.

Дипломна робота містить вступ, два розділи, шість підрозділів, висновки, список використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 45 с.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПОДІЛЛЯ

1.1. Витоки музичного фольклору: історичний дискурс

Історики минулих століть датували виникнення назви Поділля періодом Золотої орди, або часами становлення литовського князівства. У різні часи назва краю варіювалася. З кінця XII ст. назви Пониззя, Побожжя були замінені на місцеву народну – Подолля, Подольє, Подол. Арабські картографи другої половини XIII – початку XIV ст. використовують назву цього регіону України – Бодол. Сучасний адміністративний поділ не зберіг традиційної назви Поділля, а землі, що входили до його складу, стали ядром формування власне подільської культури і головним чинником збереження регіональної свідомості населення. Землі, що час від часу відривалися від Поділля, набували якості перехідних зон до культур суміжних районів: волинської, галицької, буковинської, наддніпрянської.

Унаслідок польсько-литовських війн (1430-1433) Західне Поділля відійшло до Польщі, де утворилося Подільське воєводство з центром у Кам'янці-Подільському (Східне – залишилося під контролем Литовського князівства). Тривала боротьба з Московською державою за князівський престол спонукала Велике князівство Литовське звернутися за допомогою до Польщі і складні польсько-литовські переговори закінчилися укладенням Люблінської Унії (1569), що об'єднала Річ Посполиту і князівство Литовське. Литовські метрики, написані руською мовою, вміщують відомості про подільські міста Брацлав (Браславль) та Вінницю (Веніцу), а також повідомлення про «неспокійний служилий люд – паростки українського козацтва» та ілюстрації (описи) їхніх замків XV-XVI ст. [42, 11]. Укладання Унії стало початком утисків корінного українського етносу в усіх сферах суспільного життя, що призвело до його ополячення та втрат української культури. За таких умов духовні та громадські інститути, освітянські та

культурно-мистецькі установи тощо були позбавлені можливості розвитку. Поступово змінюється не лише етнічно-конфесійний склад міст, але й архітектура адміністративних та культурно-громадських установ: з'являються католицькі монастирі та костьоли, пишні будівлі громадських центрів та приватних помешкань тощо. При цьому, найнижчу сходинку в ієрархії Подільського (Брацлавського) воєводства посідало його корінне населення – українська інтелігенція, ремісники. На Правобережну та Лівобережну відбувся розподіл України (1667 р.). Територія лівого берегу з центром у Києві відійшла до Росії (Московської держави), а правий, включно з Поділлям, – під владу Польщі. Встановлений на початку XVIII ст. контроль поляків над Правобережжям посилив релігійний та соціальний гніт, що призводило до невдоволення та вибухів супротиву корінного населення. У XIX ст. українські землі, що становили південно-західну частину Російської імперії, були розділені на чотири регіони: Лівобережжя, Слобожанщину, Правобережжя та Південний (Степовий). У зв'язку з приєднанням до складу Росії білоруських та українських земель було створено Мінське генерал-губернаторство, до складу якого входили три губернії – Київська, Волинська та Брацлавська.

У першій третині XIX ст. у деяких польських і українських панських маєтках існували хорові капели, симфонічні оркестри, у яких грали і співали музиканти-українці, музично-театральні трупи. Відомим є факт існування музичного театру сенатора Ільїнського, який у своєму маєтку на Правобережжі утримував німецьку, італійську, французьку і польську оперні трупи [26, с. 206]. У своїх спогадах про Поділля С. Русова писала: «Тут населення було наче більше пригноблене, багато жило тут поляків, які поводитись, наче дійсні господарі краю ..., а в Старому Городі показувалася цілком українська етнографія, лунала подільська українська мова, пісня, розбігались ярами суто українські хатки, оперезані пишними мальвами» [36, с. 155].

Народна пісня стала наслідком історичного життя народу, отже,

розглядати її варто в контексті доби історичної, сприймаючи як найдоступнішу, найціннішу, найповнішу історико-культурну інформацію з глибини віків. Справжня автентична пісня щонайбільше закорінена в селянську культуру, її носієм є насамперед селянство. Вивчення цього непростого фольклорного явища повинно спиратися на позиції історизму, як історичного джерела, історичного документу конкретної території, далі – нації або й епохи (першим спробу вивчення історії за народними джерелами здійснив М. Костомаров) [7, с. 27].

Історія української народної творчості знає багатьох талановитих співців, казкарів і оповідачів. Народ свято зберігає в пам'яті імена кобзарів Івана Стрічки, Андрія Шута, Остапа Вересая, Івана та Михайла Кравченків, Єгора Мовчана. Виступаючи виконавцями, а часто і творцями українського героїчного епосу, ці українські рапсоди уособлювали музичні і поетичні здібності народу, були виразниками його соціального протесту, а нерідко й активними учасниками історичних подій. Розглядаючи народну поезію як комплексне явище, М. Костомаров у своєму дослідженні «Об историческом значении русской народной поэзии» передусім намагається з'ясувати її значення як історичного джерела. Він доходить висновку, що вивчення народних пісень як літопису минулих подій не дуже велике, оскільки таку вагу мають лише пісні історичні. Автор застерігає, що в піснях не слід шукати літописної повноти і точності відображення історичних подій; в поле їх зору потрапляють далеко не всі події, а тільки ті, які безпосередньо стосуються народного життя і в яких беруть участь великі народні маси. Крім того, навіть у піснях історичних художня фантазія переосмислює реальні факти і з плином часу витісняє їх вимислом. Наприклад, згадки про події. Прагнучи до наукової об'єктивності, Костомаров у статті про збірник П. Шейна «Русские народные песни» (1870) підкреслює, що при записуванні та вивченні народної поезії не слід керуватися тільки власними смаками й поглядами. Ми, писав він, дуже однобічні, надаючи значення тільки Давній усній словесності, тим часом життя народу становить інтерес протягом

усього його існування.

У 1852 р. виходить перший рукописний двотомний збірник «Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии» (Кам'янець-Подільський) С. Руданського, перші фольклорні записи якого припадають на 40-50-ті роки ХІХ ст. Згодом він підготував великий етнографічний опис подільського весілля, а через рік – збірник українських народних пісень з нотами «Копа пісень». Проте, жодна з цих праць не була видана за його життя. Тривалий час, після його смерті, їх вважали втраченими. І. Франко писав: «... Ст. Руданський належить, без сумніву, до найбільше талановитих поетів серед тих, що появилися після смерті Шевченка...». Частково реалізацією задуму І. Франка стала публікація збірника «Казки та оповідання з Поділля у записах 1860 р.» (К., 1928), до якого увійшло близько п'ятисот текстів, записаних С. Руданським та його земляком А. Димінським. У його доробку 3320 зразків пісенних текстів (більше ніж сторічної давності), понад 80 записів мелодій народних пісень (для середини ХІХ ст. це була велика кількість) [27, с .6].

Від 1920 р. у радянській фольклористиці відбуваються наполегливі пошуки засобів і форм перетворення фольклористики у явище, придатне для виконання ідеологічних замовлень.

1.2. Фольклористи Кам'янець-Подільщини

Відомий збирач пісенного фольклору на Поділлі середини ХІХ ст. Андрій Димінський (1829-1905). Відомим збирачем фольклору був і його син Йосип Андрійович Димінський – народний учитель з містечка Лисянки на Київщині. До записів А. Димінського цього періоду відносяться етнографічні нариси «Быт крестьян Каменецкого и Проскуровского уезда» (1863), «Суеверные обряды при постройке дома в Каменец-Подольской губернии» (1864) та ін. А. Димінський був сільським писарем з Поділля, що зібрав у

своєму регіоні понад 3000 пісень, більше 1000 зразків фольклорної прози, здійснив близько десяти етнографічних та статистичних нарисів [19, с. 82-83]. В збірці «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край» П. Чубинського було опубліковано частину записів, однак без зазначення збирача, як то часто бувало. Його фольклорні зразки друкували і у збірнику «Малорусские народные предания и рассказы» (М. Драгоманова, К., 1876). Більшість залишилися в рукописному вигляді, що зберігається в Наукових архівних фондах ІМФЕ НАН України та інших архівах.

А. Димінський народився у с. Борщівці Могилів-Подільського повіту в родині столяра-кріпака 1829 р. Закінчивши сільську повітову духовну школу у першій половині 1840-х років, 1848 р. склав іспит і отримав право мати лікарську практику. Проте фельдшером працював недовго. Проживаючи в с. Гаврилівцях (недалеко від Кам'янця), познайомився з молодшим за нього С. Руданським, який протягом 1847-1855 рр. навчався у Кам'янецькій духовній семінарії. Обійнявши посаду писаря в селі на Проскурівщині – Новому Світі (Пуклянського сільського правління Орининської волості), перші згадки про яке зустрічаються в записах «О торговле хлебом и скотом в Проскуровском уезде» за 10 грудня 1856 р. «що переховуються в архіві Русск. Геогр. Об-ва». Саме там була зроблена Димінським значна частина етнографічних записів, «... і близькі місцевості до Нового Світу на Проскурівщині дуже часто фігурують у його зошитах» і після 1859 р. «Новий Світ вже перестає в його записах фігурувати» [19, с. 77].

Від 1860-1864 рр. А. Димінський проживає у с. Гаврилівці Кам'янецького повіту, а згодом переїжджає до Нової Ушиці (с. Струги Новоушицького повіту). Увесь цей час він підтримує тісні відносини з Подільським Статистичним Комітетом (заснований близько 1862 р.), здобуває програми для етнографічних записів, надсилає матеріали¹ і, зрештою, стає дійсним його членом. С. Якимович у статті «Забраковані

¹ До записів А. Димінського цього періоду відносяться етнографічні нариси: «Быт крестьян Каменецкого и Проскуровского уезда» (1863), «Суеверные обряды при постройке дома в Каменец-Подольской губернии» (1864) та ін.

матеріяли Подільського Губ. Ст. Ком. 1872 р.» подає опис єдиної вцілілої справи з архіву Под.[ільського] Ст.[атистичного] Ком-[іте]ту, де знаходиться опис програми «для собранія сведеній о городах Подольской губернії», прохання всіх членів комітету заповнити її та згода А. Димінського від 15 січня 1873 р. описати Стару і Нову Ущицю та Вербовець, що знаходиться між ними. Та чи виконав це завдання Димінський невідомо.

Збирацькою діяльністю А. Димінський почав займатися з 1849 р. (до 1896 р.). А. Сіцінський писав: «Пороблено їх геть усі на Поділля, але в різних: Новоушицький (Нова Ущиця, Велика Струга, вець, Липнівці); Могилівський (Баришівці (чи Баришев), Жеребілівка, Баршовці, Озаринці); Проскурівський (Новий Світ, с. Глядки, с. Коритня, с. Тростяниці, с. Куманів, м. Сатанів, Городок, с. Липівка, с. Липовець, Тарноруда, Голохвастая, Балабанівка, Іванківці, Капустини); Кам'янецький повіт (с. Гаврилівці, с. Ходас, с. Зіньківці, м. Оринін, м. Жабінець, с. Ісаковець, м. Жванець, с. Скотняни); Летичівський (Суругська волость, Суловецька волость, Гредчинець, Маршалинці, Меджибож) та багато інших [20, с. 84-85].

А. Димінський «вивчав духовне і матеріальне життя Поділля в комплексі, у всій багатоманітності форм і жанрів, як у фольклорному, так і етнографічному аспектах», досліджував історію, побут, економіку і культуру краю [11, с. 179-181]. У виданнях кін. ХІХ ст. не раз згадувалося про подільські етнографічні записи А. Димінського, однак, відомості щодо нього були досить короткі, випадкові й не точні.

Перші спроби вивчення спадщини фольклориста А. Димінського та спроби його життєпису належать М. Левченко, який в журналі «З поля фольклористики й етнографії» писав, що в етнографічній літературі, «де з Димінського черпали чимало, сама особа Димінського була мало відома». Він зазначав, що архів П. Чубинського, який міг би допомогти, під час революційних подій майже весь загинув в Баришполі (тут Чубинський мав садибу), а архів Подільського Статистичного Комітету під час польської окупації Кам'янця 1920 р. був знешкоджений – «щоб той «мотлох» не

заважав їм, вони всі архівні справи геть повикидали на подвір'я і мабуть користувалися ними для підпалу, так і для інших господарчих потреб». Матеріали ж отримали від академіка Оникія Олексійовича Малиновського, який передав замітку-розвідку «Хто такий Димінський?» [19, с. 76, 81]. та історика Поділля Євтіма Йосиповича Сіцинського (надіслав цінні особисті спомини про Димінського). І хоча це були нечисленні матеріали, проте вони лягли в основу так званих «Знадоб» про фольклориста.

Познайомившись з П. Чубинським, який 1869 р. за дорученням Імператорського Російського географічного товариства, А. Димінський розпочав свою працю над збиранням етнографічно-статистичних матеріалів «Юго-Западного Края». Частина матеріалів опублікували у семитомній збірці під назвою «Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-русскій край, Юго-западный отдел» (Петербург, 1872-1874), що вважалася окрасою етнографічної науки [20, с. 78]. Того ж року П. Чубинський відвідав Поділля, Кам'янець і від Подільського статистичного комітету отримав 2000 пісень, збірник вірувань, загадок і взагалі етнографічних матеріалів Димінського. З цього приводу він написав: «Подольській статистическій К-ть предоставил в распоряженіе экспедиціи сборник г. Дыминскаго, заключающий в себя до 2000 песен, считая в томъ числе и варианты... Г. Диминскій [предоставиль] – сборник поверій, загадок и вообще этнографическихъ матеріалов... Так, по Ушицкому Уезду Подольской губерніи большая часть половиць сообщена нам г. Дыминским» [19, с. 78]. А. Димінський налагоджує тісні відносини із «Русскимъ Географическимъ Обществом» та вже від 1870 р. стає його дійсним членом; отримує срібну медаль за етнографічні записи. Відтепер він відсилає записи безпосередньо до Петербургу. Відзначимо, що до 1876 року належать його зібрані «Пісні проти нецноти нареченох дівчини», записані в с. Меджибожі Подільської губернії. У цей період А. Димінського¹ переслідували як «Опасного

¹ Після смерті А. Димінського (1905, похований в с. Струга в урочищі Домашник) було віднайдено близько 3000 пісень різних жанрів, більше 700 зразків фольклорної прози,

українофила». У 1880-х роках, здобувши писарську посаду в Округовому Управлінні воєнних поселень у с. Великій Струзі, він продовжує збирати етнографічні зразки і надсилає їх до Петербургу. Варто зазначити, що в С. Борщівці Могилів-Подільського району, де народився А. Димінський, у школі оформлено світлицю на його честь, зусиллями громади відкрито меморіальну дошку, а також створено співочий народний колектив «Борщівчанка».

Не можна не згадати відомого композитора М. Лисенка, який дружив з родиною Старицьких (вони проживали протягом декількох років (1869-1875) у селах Карпівка та Садова, Могилів-Подільського району). Юзько Мазур, сількор с. Садової, пише: «Тут його (Старицького) часто провідував Микола Лисенко, інші київські друзі». Працівники Центральної районної бібліотеки у тому ж виданні зазначають: «Лисенко найняв коней, щоб привезти з міста піаніно для написання музики». Тому цілком можливо, що фольклорні праці композитора, які виходили в цей час, можуть бути пов'язані із діяльністю М. Лисенка на Могилів-Подільщині. У жовтні 1868 року вийшов з друку перший випуск обробок українських народних пісень для голосу з фортепіано відомого композитора, а в 1873 році було видано першу музикознавчу працю М. Лисенка про український музичний фольклор (Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм).

Однією з непересічних постатей, яка відвідувала Могилів-Подільський край, К. Квітка. Його фольклорний внесок безцінний і вимірюється сотнею наукових праць. Близько двохсот пісень використали українські та російські композитори у своїх творах творів. Ось як розповідає про зв'язок К. Квітки з нашими місцинами М. Драбатий (науковий співробітник Вінницького художнього обласного музею): «Мефодій Рябий, етнограф-кукавчанин, будучи вже відомим, у 1926 році запросив у гості Климентія Квітку.

9 статистичних та фольклорно-етнографічних нарисів, різні документи (більшість згоріло під час подій 1917-1922 рр.). Відомості про нього було втрачено (все, що залишилось – «біографічний зшиток», багато книжок, канцелярські справи та ін., забрав син).

Протягом чотирьох днів у Кукавці перебував Квітка, зустрічався з місцевими людьми, багато пісень записав від дружини Рябого – Оксани, яка теж знала багато пісень, записувала матеріали від інших». Існують і інші підтвердження перебування Квітки у наших місцях. Так, Лариса Божко в своїй статті «Поділля в дослідженнях кабінету музичної етнографії (20 – 30-ті роки ХХ ст.) пише: «К. Квітка їздив на Поділля записувати народні мелодії і досліджувати весняні звичаї, пов'язані із співами і танками. Грунтуючись на своїх безпосередніх спостереженнях у селах Могилівської округи, він склав програму для дослідження звичаїв та гулянок...». Щодо самого Мефодія Рябого, то, на жаль, друкованих матеріалів про його діяльність є небагато, а найголовнішим його краєзнавчим здобутком чомусь зазначається лише порятунок церкви від руйнування у с. Кукавка, яку спроектував та розмалював Василь Тропінін.

Про плідну діяльність Мефодія Рябого писала С. Грица: «На Вінниччині виділились такі осередки монографічного нагромадження народнопоетичної творчості як с. Кукавка та Слобода Яришівська, Могилів-Подільського району, с. Зятківці Гайсинського району і м. Погребище, в яких збирали фольклор М. Рябий, М.Руденко, Г. Танцюра та Н. Присяжнюк» [22, с. 147], ставлячи М.Рябого в ряд з найактивнішими збирачами народних скарбів Вінниччини. Досить скрупульозно займається вивченням роботи свого земляка М. Рябого старший науковий співробітник Вінницького обласного художнього музею М. Драбатий. У працях, зібраних для музею він пише: « 1927 році познайомився Мефодій з Климентієм Квіткою, отримав від нього рекомендації до етнографічної Комісії Української Академії наук. Так Мефодій Васильович став членом цієї комісії, одержує від керівництва Комісії завдання і надсилає в Комісію свої доробки. Про його роботу в Комісії пишуть на сторінках «Етнографічного вісника» (1927 р. № 3; 1928 р. № 6), «Бюлетеня Етнографічної комісії УАН» (1927 р. №3, 1928 р. № 7 та № 10, 1929 № 11). З 1926 року по 1931 рік ним було зібрано і надіслано до Києва масу цінного фольклорного і етнографічного матеріалу: серед цих

записів – кількасот пісень найрізноманітніших жанрів (ліричні, побутові, обрядові, історичні). Фактичним матеріалом, зібраним в цей період його життя, користувалися і користуються і нині дослідники народної творчості і побуту. Цей період творчості «самоука-вченого» дуже вдало охарактеризувала доктор філологічних наук Г. Сухобрус, яка сказала: «У нього освіта – трикласна школа, а знань на членкора АН УРСР».

У матеріалах музею зазначається, що М. Рябий допоміг жителю сусіднього села Серебринець Боцяну, Дмитру Іллічу, стати піснярем фольклористом. Ось як описує про це в своїх працях сам М. Рябий: «Самодіяльний колгоспний пісняр-фольклорист Дмитро Ілліч Боцян. Дмитро Ілліч Боцян народився в с. Серебринці 8 листопада 1895 року в сім'ї селянина-бідняка. Учився всього одну зиму в Серебринецькій церковноприходській школі. Далі навчатися не мав змоги – в 9 років залишився сиротою і пішов працювати по наймах... Вже на схилі літ, в 1960 році Дмитро Ілліч зацікавився народною творчістю: сам складав, а також записував від других народні пісні, казки та приказки, частину з яких передав до Центрального Будинку народної творчості та до Інституту фольклору та етнографії – передано 200 одиниць творів усної народної творчості». Величезний, неоціненний внесок у збереження нашої подільської пісні зробив фольклорист, етнограф, краєзнавець Мефодій Рябий. Про Мефодія Васильовича як про особистість, а зокрема, як і про плідного фольклориста, який зібрав багатющий матеріал в інформаційних джерелах сказано зовсім обмаль.

Загальному доступу здебільшого представлені деякі його печатні статті та краєзнавча робота, пов'язана із творчою діяльністю відомого художника Василя Тропініна в наших краях. Відомі його біографічні дані, зокрема, те, що народився Мефодій Васильович 2 липня 1894 року в родині місцевого селянина Василя Григоровича Рябого, с. Кукавка Могилів-Подільського району. «В 1907 році Мефодій Васильович закінчив успішно Кукавську церковно-приходську школу і пішов у доросле життя: ким тільки

не працював молодий Мефодій до 1914 року. В 1914 р. його призвали (мобілізували) до царської армії. Справно служив молодий солдат, став незабаром першим номером – артилеристом. Хтозна як би було далі, але в кінці 1916 року його важко поранено, евакуйовано в тил, нагороджено найвищою солдатською нагородою – Георгіївським Хрестом і на цьому, по суті, закінчилася військова кар'єра молодого солдата. В 1918 р. він повернувся в рідне село, через два роки одружився і почав працювати: в 1920 його було обрано головою волосного ревкому і, можливо, цілком можливо, що Мефодій Васильович зробив би кар'єру, у всякому разі у нього було все для успішного просування по службі: і розум, і воля. Проте він дуже скоро пішов з цієї посади і далі працював продавцем у кооперативі, обліковцем, їздовим, охоронцем, секретарем правління колгоспу і т. ін. Треба було якось заробляти на хліб для себе і для сім'ї, оскільки у подружжя Рябих було троє дітей: Маруся, Люба і Ганна. Ганна, наймолодша (захворіла в дитинстві на менінгіт і залишилася на все життя калікою). Помер Мефодій Васильович 29.05.1974 р., не доживши місяця до 80 років. На цьому розповідь про життя пересічної людини могла б завершитися, але Мефодій Васильович при всій його скромності таким не був, він був з тих, хто дійсно живився не лише хлібом насущним, з тих, хто і в невеличкому селі зміг стати науковцем, великим патріотом свого краю, попри все залишатися творчим, ініціативним, доброзичливим. Сьогодні в Кукавці у сільському будинку культури функціонує музей, який, до речі, відкрито завдяки Мефодію Васильовичу, у якому зібрано матеріали, пов'язані з іменами знаменитих кукавчан, а їх чимало.

1.3. Наукова діяльність Подільських фольклористів

Активне вивчення фольклорно-етнографічних зразків народно-пісенної творчості на Поділлі розпочалося в другій половині XIX ст. Для фольклористики розпочався новий етап теоретичного осмислення зібраного матеріалу, його систематизації, локального вивчення окремих осередків традиційної культури, обрядового фольклору тощо. «Усна народнопоетична творчість – це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де засобами мови збережено... давні культи і вірування, ... відбито світ почуттів і переживань.... Усна народна творчість українського народу формувалась упродовж століть разом з мовою і тому увібрала в себе багатовіковий досвід, знання та пам'ять про історичне минуле» [18, с. 542]. Збирацько-дослідницька діяльність науковців М. Максимовича, Й. Волинського, П. Куліша, М. Костомарова, О. Котляревського, С. Руданського та їх сучасників стала першим етапом становлення в Україні історичної школи фольклористики. Зокрема, одним з перших, хто виявив інтерес до народної творчості Поділля і зробив етнографічний опис «Подільського весілля» був Степан Руданський.

Велику роль у розвитку української фольклористики відіграло створене у 1845 р. Російське географічне товариство, членами якого було розроблено наукові програми для збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. Зібрані фольклорно-етнографічні матеріали (описи звичаїв, обрядів, записи пісень, замовлянь та ін.) почали друкувати на сторінках різних періодичних видань – часописи «Киевская старина», «Живая старина», «Подольские губернские ведомости», «Труды Подольского губернского статистического комитета», «Этнографическое обозрение», «Зоря» та ін.

М. Грінченко подав нову методику щодо систематизації пісень та опису джерел, з яких використано матеріал, доповнень різного характеру; він також наголошував на повноті фіксації усіх вихідних даних будь-якого запису з приписом імені, по батькові і прізвища записувача, часу й місця

запису, імені та прізвища особи, від якої здійснено запис та ін. Серед досліджень були й матеріали щодо кобзарів та лірників, зібрані на Поділлі В. Боржковським (тексти лірницьких пісень та словник «лебійської мови», що друкували на сторінках журналу «Киевская старина»), а також С. Венгрженевським, Г. Афанасьєвим, А. Димінським, Є. Сіцінським та ін. Д. Антонович наголошує на тому, що поява народних пісень відбувається певним способом, а саме: один автор складає вірші, іноді й мелодію до них, а пісня згодом «розходитьсЯ в народі і стає народною піснею». Автором пісні, на його думку, може стати неграмотний хлібороб, або чумак, або молодиця. Мелодія змінюється, коли передається із вуст в уста, відповідно до уподобань та смаків народу, нічого не залишаючи від первинного варіанту. Він також зазначає, що до народних мелодій вірші поетів (Сковороди, Котляревського, Шевченка та ін.) накладалися легко. Зокрема, Д. Антонович¹ стверджував, що «... український народ має славу народу дуже музичного..., а українська музика зберігає свій вокальний характер». Українські селяни, керуючись вродженою музичністю, ніколи не співають в унісон, а розбиваються на голоси. Проте «мусимо з жалем констатувати, що музикальність українського народу є обмежена, так би мовити однобічна. Українська музика – це майже виключно музика вокальна і зводиться до співу. Українці часто видають з-поміж себе визначних співаків і співачок; між українцями часто зустрічаються прекрасні голоси, власники яких завдяки уродженій музичності без великого труду осягають визначних успіхів на європейських і американських естрадах та на оперних сценах столиць російських і західноєвропейських. Але зовсім інакше стоїть справа з музикою інструментальною: з-поміж українців дуже мало вийшло артистів-віртуозів інструментальної музики і, можна сказати рішуче – ні одного великого композитора-інструменталіста. Ні величавих симфоній, ані скромніших творів ні для симфонічних оркестрів, ні для камерного або навіть

¹ Дмитро Антонович (1877-1945) – український історик мистецтва і театру. Псевдоніми: Шельменко, Войнаровський, Муха, Подорожний.

сольного виконання... не доводиться шукати між творами українських музик. Навіть, опер, тобто творів в основі вокальних, але в яких дуже велику, а часами й самостійну роль виконує оркестр... [21, с. 404].

Учений-фольклорист, музикознавець, етнограф Ф. Колесса (йому належить пріоритет у вивченні віршової і музичної форми народної пісенності) визнавав за «усною словесністю» велику історико-пізнавальну функцію, оскільки вивчення фольклору не можливе у відриві від умов життя народу. Він вважав народну творчість своєрідним художнім виразником соціально-економічного життя в певну історичну епоху. У праці «Про вагу наукових дослідів над усною словесністю» Ф. Колесса, наслідуючи тогочасну західноєвропейську термінологію, називає народну творчість то «етнографією», то «фольклором». Термін «фольклористика» було вжито дещо пізніше, коли наука про словесну народну творчість відмежувалася від етнографії [17, с. 3-5].

Народна пісня є наслідком історичного життя народу, тому розглядати її слід у контексті доби історичної, сприймаючи як найдоступнішу, найправдивішу, найповнішу історико-культурну інформацію з глибини віків. Пісні, обряди, загадки та інші види усної народної творчості живуть в пам'яті народу доки лунають з їх вуст та передаються поколіннями. До числа збирачів-дослідників, хранителів і носіїв фольклору XIX – початку XX ст. увійшли Г. Танцюра, С. Килимник, С. Тобілевич, Н. Присяжнюк, Я. Зуїха, М. Руденко, М. Рябий та ін. Одним з перших, хто виявив інтерес до народної творчості, був Степан Руданський (перші фольклорні записи припадають на 40-50-ті рр. XIX ст.). Серед сучасних науковців, які досліджували фольклорно-етнографічну спадщину Поділля, О. Шалак, М. Дмитренко, А. Сторожук, В. Качкан, Л. Артюх, С. Пилипчук, В. Борисенко, Г. Скрипник та багато інших. Розкриті сторінки історії розширили знання про усну традиційну пісенну культуру, методи фіксації певних жанрів, сюжетних циклів тощо.

Серед збирачів українського фольклору ХХ ст. – Марія Руденко. У її доробку 1200 пісень, які вона збирала не лише на Поділлі, у своєму селі Слобода-Яришівська, а й по всіх куточках України. У її рукописних збірниках міститься близько трьох тисяч різних за жанрами пісень. Деякі з них були надруковані у книгах «Колядки та щедрівки» (К., 1965), «Весілля» (К., 1970, т. 2), «Жартівливі пісні» (К., 1974), «Балади. Кохання та дошлюбні взаємини» (К., 1987), «Пісні родинного життя» (К., 1988), «Балади. Родинно-побутові стосунки» (К., 1988). Основну частину складають оригінальні старовинні колядки, що носять ознаки дохристиянської доби; величезна кількість художньо довершених, різноманітних за тематикою балад, ліричних, жартівливих пісень і приспівок до танцю чи музик; близько 500 весільних пісень тощо [30, с. 3-7, 86-88].

Свої пісні М. Руденко збирала не лише на Поділлі, у своєму селі Слобода-Яришівська, а й по всіх куточках України – на Тернопільщині, Чернігівщині, Закарпатті, Миколаївщині, Житомирщині, Полтавщині та Хмельниччині. Лєвова частина пісень належить Вінниччині, зокрема, Могилів-Подільському району (села Лядова, Серебринець, Іракліївка, Біляни, Нагоряни, Бандишівка), Барському (Токарівка, Маньківка, Іванківці, Гулі), Крижопільському (Крикливець), Козятинському (Дубові Махаринці, Вернигородок), Радомишльському, Житомирській області (с. Велика Рача), Ямпільському (Клембівка), Мурованокуріловецькому (Рівне, Жван), Піщанському, Калинівському, Іллінецькому, Шаргородському та Полтавщині (с. Тукали). Особливістю постаті Марії Руденко було те, що в ній гармонійно поєднався збирач і носій фольклору. Пісні, манеру співу та розспівування мелодії на кілька голосів, імпровізування вона переймала від найближчих родичів та односельців. Для неї пісня була частиною життя, яку вона хотіла передати у спадок майбутнім поколінням [30, с. 3-7, 86-88].

Пісенний репертуар Подільської фольклористки Н. Присяжнюк охоплює широкий тематичний діапазон російських, польських та білоруських пісень. Наукову цінність становлять етнографічні розвідки

«Українське весілля в с. Погребище», «Сучасне весілля в с. Погребище», записи зі свят та обрядів та ін. [24, с. 192]. Фольклорні матеріали, зібрані дослідницею (тільки тисяча рідкісних народних весільних пісень), публікували у збірнику «Пісні Поділля» (увійшло 954 пісні), у виданні «Українська народна творчість» (колядки та щедрівки – 11, танцювальні пісні – 70, жартівливі – 19). Газета Літературно-мистецька Вінниччина за 1969 р. писала, що Присяжнюк «... знала безліч пісень купальського циклу, колядки й веснянки, майже тисячу побутових і жартівливих. Знала також багато гуморесок, більше 200 загадок, велику кількість голосінь, прислів'їв, повір'їв, історичних переказів, розгадувань снів тощо» [34, с. 128]. У спогадах вона написала: «Етнографічні й фольклорні матеріали я записую щодня... Не минаю ні старого, ні малого. Буваю на весіллях, родинних святах, куди мене радо запрошують...» [30, с. 128]. Фіксувати фольклорний матеріал дослідниця почала лише з 1917 р., коли до її рук потрапила книжечка кишенькового формату прислів'їв та приказок «На всяк випадок життя». Намагаючись «її доповнити», вона почала записувати і пісні, які також не всі, на її думку, були в книжках. Так з'явилася мета «записати всі скарби народної творчості, що їх знав і знає народ, який живе в Погребищах».

Від Н. Присяжнюк К. Квітка записав на фонограф кілька народних голосінь із метою передачі їх до Британського музею. Ця зустріч стала для фольклористки доленосною. Вона простудіювала праці М. Максимовича, П. Чубинського, В. Милорадовича, Б. Грінченка, І. Франка, В. Гнатюка, М. Сумцова, П. Житецького, М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше», що дало можливість наукового підходу до вивчення і записування фольклору. Вона писала: «Етнографічні й фольклорні матеріали я записую щодня... Не минаю ні старого, ні малого. Буваю на весіллях, родинних святах, куди мене радо запрошують...» [28, с. 128]. Пісенний репертуар фольклористки охоплює найбільш широкий тематичний діапазон, серед яких російські, польські та білоруські пісні. В цілому, Н. Присяжнюк зібрала та упорядкувала близько п'яти тисяч прислів'їв та приказок, дві з

половиною тисячі загадок, замовляння й повір'я, опис весілля та ін. Фольклористка збрала унікальні матеріали з мови, історії, етнографії Поділля (багато робіт присвячено с. Погребищу, але найбільшу славу приніс збирачці збірник «Пісні Поділля», куди увійшло 954 пісні). Значну наукову цінність становлять широкі етнографічні розвідки Н. Присяжнюк «Українське весілля в с. Погребище», «Сучасне весілля в с. Погребище», записи зі свят та обрядів. До її власного фонду увійшли тисяча рідкісних народних весільних пісень [49, с. 192]. Фольклорні матеріали, зібрані дослідницею, публікували у збірнику «Пісні Поділля», до якого увійшло 954 пісні; томи «Українська народна творчість» (колядки та щедрівки – 11, танцювальні пісні – 70, жартівливі – 19); у виданні «Наймитські та заробітчанські пісні», «Казки про тварин», «Балади» та ін., а також у томах «Бібліотеки української усної народної творчості» (1988) [6, с. 86-87].

Одним з яскравих збирачів подільського фольклору ХХ ст. був Гнат Танцюра, який зібрав 5 тисяч пісень, 1,5 тисячі прислів'їв та приказок, сотні замовлянь, голосінь, дві сотні зразків інструментальної музики та ін. Тільки на Поділлі він записав понад 2,5 тисячі пісень, 300 казок, 1.536 шість прислів'їв, 615 загадок. О. Правдюк у монографії «Українська музична фольклористика» зазначає, що творчий доробок Г. Танцюри «можна назвати справжнім подвигом, якщо зважити, що всі пісенно-музичні матеріали записані на слух...» [6, с. 44]. Збираючи фольклорні зразки у с. Зятківцях та навколишніх селах Поділля, Г. Танцюра розробив власну методику класифікації пісенного матеріалу, зокрема, розділивши їх за темами (весілля, пісні породільні і колискові, народні пісні про бідних, польські пісні, мати в народних піснях, гумор і сатира в народних піснях та ін.), за загальною кількістю та в якій місцевості зроблено запис [38, с. 95]. Він записував мелодію переважно першим за куплетом пісні, зазвичай, наступні куплети пісні чи рядки не вкладалися в зазначену мелодію. Отже, щоб не нагромаджувати великої кількості варіантів у нотах, для текстів, що мають спільну мелодію, але значні відмінності в метро-ритміці, мелодію наведено

повністю, як, наприклад, у весільних піснях. Я. Зуїха розуміла, що у своїх піснях уособлював цілий світ відчуттів, переживань, настроїв, думок і сподівань. Г. Танцюрі вона говорила: «Запиши правду, нехай люди знають, яке то було життя» [39, с.15].

Серед вагомих праць Г. Танцюри «Пісні Явдохи Зуїхи» (1965 р., обсягом 800 с.), яка вважається першою спробою упорядкування рукописної збірки її пісень (560 зразків з мелодіями). Відзначимо, що пісні, окрім весільних (не мають точної вказівки про виконавця), мають паспортизацію. У книгу включено 925 зразків кращих народних пісень («Не щибечи, соловейку», «По діброві вітер виє», «Повій, вітре» на Україну» та ін.), де максимально збережено діалектні особливості мови співачки. Залишено без змін лексику пісень (наприклад, «ютка», «лянта», «врем'ячко», «страдаю», «прежній», «цвіточки», «штири»), характерні місцеві морфологічні нюанси («вечерниці», «чайочка», «ранесечко», «потихенько», «стирта») та ін. Загалом, від Явдохи Зуїхи Гнат Танцюра записав 1008 пісень, 156 казок, байок та переказів, 394 прислів'я і приказки, 156 казок, чимало загадок, інших етнографічних даних.

Про записи пісень від Я. Зуїхи, Г. Танцюра у своїх спогадах згадував так: «Жоден в'їдливий екзаменатор так прискіпливо не присікувався до контрольних робіт, як Зуїха до моїх записів. По кілька разів вона примушувала мене перечитувати, переспівувати записане і часто-густо вимагала переписувати наново». Щодо виконання власних пісень, Я. Зуїха говорила, що пісня – це людське добро, це люди викохали її [40, с. 16, 42]. «Коли б я, синку, не співала, – говорила вона Г. Танцюрі, – то давно лопнула б. Я дуже бідила цілий свій вік, тяжко та гірко робила, як чорний віл. А що мого? ... Ото тільки й мого, що не раз бувало, поспіваю та поплачу» [28, с. 16].

Отже, основу репертуару Явдохи Зуїхи становлять традиційні українські пісні, де переплелись різнонаціональні мотиви. Наприклад, пісні «На тем боци, на турецком поле», «Станьмо, братці, в круговую» були

занесені на Поділля приблизно наприкінці минулого століття, зберігши міцну російськомовну основу; пісні «За Дунаєм широким», «Вийду за ворота» мають українізовані варіанти російського походження; пісні польського походження за характерним польсько-українським суржиком. Пісні Зуїхи споріднені з російським, польським, молдавським народним мелосом, в них багато ритмів, характерних для західноукраїнських мелодій. Наприклад, мелодія «Гей, ой під гайком, гайком зелененьким» є варіантом відомої старовинної російської пісні «Вниз по матушке, по Волге»; пісня «Колись така правда була» виконується на мелодію російської «Камаринской»; пісня «Ой ти, мати, шануй мене» дуже близька до молдавської; пісня «Казала Солоха» засвідчує зв'язок з польським музичним фольклором (зокрема, з мазурками). В пісенно-мелодійній спадщині Явдохи Зуїхи дуже виразно представлене ладове багатство українського народного мелосу. Особливо звертає на себе увагу єдність стилю музичного мислення, мелодико-інтонаційної сфери, мелодичних прикрас тощо. У таких піснях, як «Борсуківський став», «Ой на горі вогонь горить», «Ой під мостом риба з хвостом», «Ніхто не знає по якій причині» ми зустрічаємо лексичні, географічні реалії, сюжетні ходи, які прямо зв'язують події із Зятківцями, Кубинцями, Ладжином, Борсуками та іншими населеними пунктами Поділля. Вона тонко відчувала красу народної поезії, уміла утримати в пам'яті не тільки сюжет пісні (часто дуже довгої), а найдрібніші художні деталі, нюанси багатой епітетики, яскравої музичної мови. Можна без перебільшення сказати, що в репертуарі Явдохи Зуїхи майже немає негарних, неестетичних, малохудожніх пісень. Наприклад, у виконанні Зуїхи весільні пісні, як правило, мають ідеально викінчену словесно-мелодійну форму, багату поетичними фігурами. І в цьому безперечна заслуга співачки як феноменально обдарованої людини.

В книгу «Історія села Зятківець», над якою Г. Танцюра працював протягом 1918-1936 рр. (на той час ще зберігалися традиції календарно-обрядової пісенності), увійшли фольклорні матеріали «Весілля в селі

Зятківцях», де фольклорист зробив ґрунтовний і всебічний опис весільного обряду з іграми, піснями (їх 800), записом інструментальної музики (144 танці) [25, с. 264-266]. Г. Танцюра наголошував на тому, що з пісні не можна викинути жодного слова, жодного складу, бо вони не будуть мати відповідних нот. Пісню треба записати так, як її витворив народ, інакше це не запис» [39, с. 36]. Великого значення надавав повторним записам, варіантам творів. Фронтальний запис пісень та їх повторні фіксації виявили в Зятківцях досить цікаву картину: чимало пісень мають по дві, три і навіть чотири різні мелодії. Б. Грінченко писав, що при фіксації будь-якого запису (будь то казка чи повір'я, пісня, загадка та ін.) має зберігатися автентичність пісні та її паспорт: в картці повинно стояти ім'я, по батькові і прізвище записувача, час і місце запису, ім'я і прізвище особи, від якої здійснено запис та ін., «якщо записувач вважатиме за потрібне їх зробити» [5, с. XI].

Варто зазначити, що в XIX ст. в українській фольклористиці, як і в польській, весільні пісні записували й публікували без нотної фіксації. Проте, в журналі «Киевская старина» (1897 р.) один «весільний мотив», зафіксований у 1881 р., записав криптонім А. К. («Свадебные песни, записанные в Подольской губернии», с. 375-395).

У примітках зазначено: «... Песни [свадебные – М.С.] записаны звуковым способом, хотя и более ответственным, позволяющим сохранить оттенки местного произношения» [1, с. 378].

РОЗДІЛ II. МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР ПОДІЛЛЯ

2.1. Українське весілля Подільського регіону (кінець XIX ст. – початок XX ст.)

Українські весільні пісні синтезують у собі багатовіковий досвід народу, де простежуються відгомони прадавніх вірувань, елементи заклиальної магії, зразки міфологічної образності тощо. Через різноманітні заборони, побажання, висловлені в яскравій художній формі, весільні пісні, обряди, звичаї несуть глибокий виховний заряд, закликають любити рід, родину, не цуратися батька-неньки. В українському весіллі втілено високі морально-етичні та естетичні ідеали народу. З давніх часів весілля було одним з очікуваних, відповідальних і хвилюючих дійств. Традиційне весілля із прадавніх часів дійшло до нас у формі української музично-побутової драми. В основі багатьох обрядів лежать елементи вірування людей в надприродні сили. Проте, з часом, весільна обрядовість зазнавала змін. Більше того, кожний регіон мав свої обряди, які дещо різнилися від інших. Весілля мало комплекс обрядодій, звичаїв, символів, спрямованих на забезпечення міцного шлюбу, здоров'я й багатства молодого подружжя.

Наприклад, до випікання весільного короваю запрошували тільки тих заміжніх жінок, які жили зі своїми чоловіками в злагоді, були чесними, порядними, мали діток. Існували й певні повір'я, як то: не можна хлопцеві виявляти чужим, кого має сватати, бо буде невдача; як молодик іде свататись, то примічає, кого здибає: як дівчину, дівку, бабу, то буде невдача, а як хлопця, чоловіка, діда, – буде все добре; та хустка, якою мама вводить молодих до хати і виводить із хати у весілля, мусить бути білою, а не чорною. щоб не було чорним життя молодих; при вінчанні обом молодим не можна оглядатись, бо розведуться, жити будуть погано, нічого не буде вестися; при першому посаді нехай молода присяде полу молодикові, то буде завше старшинствувати; як у весіллі бійка, сварка, то в житті молодих не

буде злагоди; якщо під час весілля падає дощ чи сніг, то молоді будуть багаті; хто при собі носить обручку, з якою тричі брали штаб, того ніхто не зможе вбити. Перед ним розступаються мури, замки злітають з дверей, його ні тюрма, ні куля не беруть.

Збірник «Весілля в селі Зятківцях» Г. Танцюри можна класифікувати як рідкісну та оригінальну наукову працю в історії української фольклористики, в якій широко досліджено весільний обряд – з піснями, танцями, іграми тощо. У книзі на прикладі одного подільського села якнайповніше описано класичне українське весілля. І хоча його праця пролежала в архіві тривалий час, все ж не втратила своєї актуальності, оскільки саме зараз відроджуються традиції, пісні, ритуали та ін. Власне, й сам Г. Танцюра вважав «Весілля в селі Зятківцях» однією з найкращих своїх праць. У листі від 14 квітня 1957 року до відомого молдавського вченого-фольклориста Георгія Богача він писав: «Не приховую, що «Весілля в селі Зятківцях» – найбільш сильна річ з усіх моїх збірників. Недарма на нараді за «Весілля» мене назвали новатором» [8, с. 54-56].

Один з весільних обрядів з Поділля був відтворенням ритуалу та весільних пісень із містечка Макова Кам'янецького повіту. Очевидно, обидва матеріали мали однакову вагу, оскільки зведеність записів із різних фольклорних осередків у той час вважали прийнятним принципом. Один з обрядів з Ольгопільського та Кам'янецького повітів Подільської губернії був описаний М. Дучинським та Ф. Рибським у 1895 і 1896 рр. (часопис «Живая старина»). Описи дослідників вирізняються ретельною структурованістю дійства, уважним ставленням до особливостей звичаїв і форм обряду, хоча і відсутня нотна частина. Перший запис обряду охоплював весілля кількох сіл. У своїх коментарях записувачі більше уваги приділяють ритуалу, зокрема, на мовленеві формули, виголошувані основними учасниками дійства, на весільні атрибути, побутові подробиці тощо. М. Дучинський зазначає, що у деяких місцях, замість нанашки, відводять молодих до їхньої кімнати дружби, а в інших молоді в свою кімнату самі йдуть.

Зібрані матеріали з весілля с. Макова містили більше пісенних фіксацій, а ольгопільське «зведене» вирізнялося докладнішими коментарями М. Дучинського. Записувач Ф. Рибський, хоч не нотував мелодій, але в коментарях зазначав: «Мотив цієї пісні інший, ніж у попередніх, ніжніший, зворушливіший, сентиментальніший». М. Дучинський зауважував: «Музиканти при цьому грають протяжно». Отже, основними принципами збирачів, і, загалом, для часопису «Живая старина» було ретельна фіксація весільних пісень у поєднанні з обрядодією, увага до регіональних особливостей, відтворення особливої говірки та мови виконавців, тлумачення незрозумілих слів та виразів учасників дійства. Ці методи давали змогу вирізнити як істотні відмінності (вживання слів «всіма сватими» і «вісьми святами»; «шобисьты» и «шобысты та ін.) весільно-обрядової пісенності двох віддалених доволі повітів Подільської губернії, так й ідентичність (намагання якнайретельніше відтворити мовні властивості місцевої говірки із зазначенням наголосів словесних формул, виголошуваних старостою в багатьох обрядових ситуаціях під час подільського весілля.

Збирачі акцентували увагу на окремих етапах обрядах, яких могло й не бути в окремих повітах. Наприклад, Ф. Рибський не згадує про обряд «комори», а М. Дучинський – про «вивід» нареченої. Проте він (Дучинський) ретельно описав рядження, весільний «маскарад», де з'являється ксьондз і турок. Цінним джерелом для етнологів став опис скріплення договору – зв'язування рук на заручинах, запрошення нанашок (посажених батька та матір), плетення вінка і розплітання коси батьком (характерна особливість повіту), виготовлення гільця із черешневої гілки, «чибриків», колосків жита і гусячого пуху, а також відтворив звичай ставати молодій «на почесну»; зустріч зятя, якого теща напуває водою з ячменем; звичай нареченої кидати «в обличчя» нареченому зерно жита, коли той підходить до посаду; звичай «зашлюбувати хворобу» під час вінчання; «розбирання честі молодого»; вимога «міри» і «пічінки»; могорич за «постіль»; викуп молодим каптура і намітки; весільне торжество, якщо молода «чесна» або «нечесна»;

завершення весілля в середу [8, с. 228]

Один з цікавих обрядів – взування тещі в чоботи.

Весілля – народний обряд, який в давнину тривав цілий тиждень і був великою, точно опрацьованою виставою. Виступало в ній багато осіб з визначеними ролями і вживалося багато предметів, що мали своє окреме значення. Між сьогоднішнім обрядом весілля і традиційним існує ряд відмінностей. Багато його складових елементів втратили своє значення, а на їх місці з'явилися нові, не менш цікаві. Наприклад, такий обряд, як взування тещі в чоботи.

Проте, деякі складові весільного обряду залишилися ті ж самі. На весіллі всюди й в усі часи був необхідний коровай. У різних куточках України він має вигляд неоднаковий, але завжди прикраси на ньому вказували на злуку двох родів, початок нового життя, щастя та багатство. Бували на короваях пташки, з тіста, «баранячі рога» та зелена галузка «гильце», знак «дерева життя», прикрашене різнобарвними стрічками. Не всі сьгодні випікають коровай вдома, а замовляють його в пекарні.

В с. Тягун обряд випікання короваю залишився й до сьогодні, хоч не такий яскравий, як колись. Немає вже тієї кількості пісень, що його супроводжували, але деякі ще співають:

Благослови, Боже, і отець, і мати
Своєму дитяті коровай розчиняти.
І в перший раз, і в Божий час.
Благослови, Боже...

Благословення повторюється три рази і потім співають:

Ніхто не вгадає.
Що в нашому корової.
З трьох млинів мука
І з трьох криниць вода...

Коли молодий йде до молодої дорогою співають таку пісню:

На городі груша, під грушею м'ята.
Покажіть нам люди, це молодої хата.

Люди - не татари. Хату показали...

Коли підходять до хати молодого, співають:

Слухай, мати, звістку. Веде син невістку.
Високу, як дубину, червону, як калина.
В рутянім віночку...

Окремий і важливий обряд – це скидання вінка молодої та пов'язання її голови білою хусткою. Пов'язує молоду мати, а в цей час співають пісні:

Десь тут є Галина мати, Нехай іде з неї вінок здіймати,
Із такої молоденької, як ягідка, червоненької.
Зайся, Галюню, зайся, покривати не дайся.
Кидай хустку руками, сама стань між нами... [8, с. 37-40].

2.2. Жанри народної пісні у працях фольклористів

Народні пісні, передаючись поколіннями, весь час удосконалювалися. Поглиблювався їх зміст і гнучкішою та яскравішою ставала їх форма. Широтою охоплення явищ життя, багатством художніх засобів, глибиною ліризму, виразністю зображення картин і музикальністю народні пісні здобули велику любов у масах. Народні пісні дуже різноманітні за своїми жанрами. Ступені класифікації включають в себе роди; види (жанри); підвиди (жанрові форми). За способом зображення життя твори поділяють на три роди: епос, лірику, драму. В надрах певної епохи жанри народжуються, відповідаючи суспільним потребам, постійно змінюються, розквітають, стають у центрі уваги, а в інші епохи відступають на задній план, а то й зовсім зникають. Але, як виявилось, аналізувати народні пісні за жанровими критеріями виявилось не так легко. Так, наприклад, варіант пісні «Сивий коню» є як соціально-побутовою піснею, так як розповідає про побут та відносини між різними героями, петрівською, адже, коли дія переходить на гуляння молоді, зустрічаємо такі слова:

«Які були М'ясниченьки,
 А тепер Петрівка,
 Не для тебе, вражий сину,
 Мальована дівка».

І лише на завершення пісні можемо трактувати народну поезію як жартівливу, навіть насмішливу, адже дівчина грубо висміює вульгарні залицяння хлопця:

«А я тебе, козаченьку, змалюю, змалюю.

У тій кучі, да у кориті, дже свині годую» [8, с. 32-35].

Про розбіжності у класифікації народних пісень влучно та лаконічно висловився, проаналізувавши проблеми, Я.Головацький. Зокрема, він зазначив «Народні пісні, будучи творами саморобної творчості, творами народного натхнення, нелегко піддаються будь-якій книжно-вченій системі». Лише з розвитком фольклористики та систематизації творів усної народної творчості все чіткіше окреслювалися у певні рамки. Так можемо відмітити, що відбувалася незначна класифікація пісень, наприклад, якщо ми проаналізуємо фольклорну діяльність Степана Руданського.

З часів навчання у духовній семінарії С. Руданський починає записувати народні пісні. У 1852 р. він складає дві рукописні збірки під назвою «Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии С. В. Р.» До першого тому увійшли «Пісні смутніі», до другого «Пісні веселіі». Шукаючи підтвердження того, що А.Димінський систематизував свої збиральницькі надбання, знаходимо такі підтвердження. Розподіляючи пісні, він користується системою, яка існувала в тодішній науці і яку вже тоді критикували. Так, М. Драгоманов, аналізуючи видання «Трудов Этнографическо-статистической экспедиции», пише: «...в наших этнографічних виданнях класифікація матеріалу – слабкий бік і буде таким, поки в основу не покладена буде генетична класифікація частин антропології і соціології». Проте у А. Димінського ця, хоч і недосконала,

система «працює» послідовно і логічно. Скажімо, балади кохання, що не виділено окремим розділом, входять до «Пісень про кохання», а балади про родинні взаємини і конфлікти – до «Пісень родинних». «Пісні п'яницькі», які сучасна фольклористична наука не відокремлює, класифікуючи їх як родинно-побутові чи жартівливі, охоплюють у системі Димінського усі ті пісні, що пов'язані із проблемою пияцтва.

У 1930-х роках Ф. Колесса, врахувавши історичний досвід класифікації українських пісень та детально вивчивши їх ритмо-мелодичні особливості, розподілив на 10 категорій: обрядові пісні (колядки, щедрівки, риндзівки, гаївки, русальні, царинні, купальські, собітникові, обжинкові, весільні); 2) похоронні голосіння; 3) думи; 4) історичні пісні; 5) станові пісні (чумацькі, солдатські, бурлацькі, наймитські, й ремісницькі); 6) лірично-побутові (приколискові, парубоцькі й дівоцькі); 7) танкові (коломийки, шумки й козачки); 8) балади; 9) насмішливі, дитячі, гумористичні пісні, пародії; 10) побожні та старцівські пісні. Позитивним в класифікації Ф.М. Колесси є спроба розміщення жанрів у історичній послідовності. За своїм значенням у житті народу, за тематикою, сюжетом і музичними властивостями українська народна пісня поділяється на безліч різноманітних жанрів, що об'єднуються певною системою ознак. У цьому розумінні найтипівішими жанрами української пісні є:

- календарно-обрядові – веснянки, щедрівки, гаївки, колядки, купальські, обжинкові та ін.;
- родинно-обрядові та побутові – весільні, жартівливі, танцювальні (в тому числі коломийки), частівки, колискові, поховальні, голосіння та ін.;
- кріпацького побуту – чумацькі, наймитські, бурлацькі тощо;
- історичні пісні і думи Солдатського побуту – рекрутські, солдатські, стрілецькі;
- ліричні пісні та балади.

Отже, класифікації ліричних пісень, в основі яких лежить предметно-тематичний критерій, або ж географічний, музично-ритмічний принципи, не

вповні відповідають тим запитам, які ставляться до аналізу художнього тексту, особливо з погляду його рецептивної естетики. Про те, що Подільський край, зокрема і Могилів-Подільщина, надзвичайно багата на усну народну творчість, говорить величезне число фольклористів та красзнавців, імена яких пов'язані з Могилів-Подільщиною – Т. Шевченко, М. Лисенко, М. Леонтович, П. Чубинський, М. Коцюбинський, С. Руданський та ін.

2.3. Пісні мого народу

Історія нашої бабусі Ірини розпочалася в сім'ї Домни і Ларія Круців у селі Шендирівка, Чернівецького району. Це сталося 1920 року саме на Теплого Миколая, хоча запис у документах був здійснений дев'ятим травня. Тому бабуся завжди співала: «Не дивуйтесь, люди добрі, що я бойовая – мене мати народила дев'ятого мая!». А взагалі, наша бабуся співала завжди: коли лежала хворою, коли носила важкі в'язки, коли порала город чи худобу, ходила по гриби чи шипшину; та, мабуть, і тоді, коли копала окопи та в голодні роки їздила в «Западну», щоб нагодувати сина. Ще до війни бабуся дізналася, що таке голод, колективізація та масові арешти земляків... Війна забрала єдиного брата Олексу. Похоронки не було – він зник безвісти. З дитячою довірливістю чекала бабуся брата, адже ворожка сказала, що він живий... Олекса завжди жив у сестринських спогадах восьмирічним хлопчиком, який несе півня у віддалений Могилів на базар. На початку сорокових бабця Ірина поховала свого первістка: нещасний випадок у яслах. В рятувати не змогли. Він був ще зовсім маленьким з надзвичайно блакитними очима. Вони були такі блакитні, що на маленького Василька хотілося подивитися усім. У сорок п'ятому бабуся народила Іванка, а вже в сорок сьомому, зверху на товарняках, з такими, як сама їздила у Західну Україну, щоб виміняти кусень хліба. Безхліб'я загонило сотні людей до жомових ям, звідки багатьма з них вибратись не судилося. Так пройшла

пекуча зима, за яку бабці довелося поїхати і повернутися аж шість разів. Мабуть, допомогли витерпіти це незламна воля та «Отче наш» маленького Іванка, з прикутим до вікна поглядом. А в сорок дев'ятому народилася моя бабуся Ліда, маленька кароока, смаглява дівчинка, мама моєї мами. А потім були ще Ніна, Василь та Мишко. Молоді роки бабці пройшли за вихованням п'яти дітей, роботою на нормі. Мабуть, і там була вона такою співочною, бо ж де ще так співається, як біля землі. Діти, вирісши, випурхнули із материного гнізда, щоб шукати долю, будувати свої сім'ї. У вічність відійшли батьки. Залишилася бабуся одна, але не надовго – на світ з'явилися онуки, з якими вона і попрямувала працювати у ясла, вийшовши на пенсію, де виняньчила як своїх, так і людських дітей. «Молоді дівчата перуть, варять, прибирають, білять, а мене «жалують», лишають малечу забавляти; то я їй задам їм веселенької – вони їй не плачуть», – згадувала...Коли ж народилася моя мама, і їй виповнився рік, бабуся Ірина перебралася до дочки у Сліди. Час ішов, ставали зрілими діти, росли онуки, і лише бабця залишалася все ж такою чіпкою та вправною, всюди встигаючи: господарство, город, а за грибами, ягодами... Зрідка приїздили діти з сім'ями – прабабуся молоділа. Зігнула, прибила до землі смерть молодшої дочки, ще зовсім молоді... Серце надщербилося, але життя людини так побудоване, щоб жити далі, радити дітям, одружувати онуків, чекати правнуків, не давати померти пісням. Нещастя сталося раптово: на Різдво приїхав найстарший син із Шендирівки, і коли його проводжали, бабця упала. Вона так і не підвелася на ноги, пролежавши п'ять довгих років, прикутою до ліжка, але при цьому зберігши ясний розум, волю, оптимізм та любов до життя, адже щодня повторювала, що підніметься і не зневірилася до кінця. Померла бабця так само раптово, у день народження онучки, якій присвятила останні десятиліття свого життя, залишивши по собі рід Бохонців та для нас нечуване пісенне намисто.

Серед численної когорти майстрів та аматорів сцени Могилів-Подільщини – Народний фольклорно-етнографічний колектив «Борщівчанка», який своїм ентузіазмом, своїм життям, сподвижницькою

працею, натхненою творчістю показують як треба любити рідний край, як треба шанувати надбання пращурів. У колективу історія заснування досить незвичайна, створювався він не випадково. Колись уже ця земля дала Україні патріота фольклориста Андрія Димінського, який все своє життя присвятив збиранню зразків усної народної творчості на Поділлі. Нині кількатисячна спадщина славного земляка є цінним матеріалом для науковців, неоціненним підґрунтям для тих, хто відстоює українську незалежність, творчість, самобутність, а також пісенним багажем для колективу нащадків, який був організований у середині 80-х, через 155 років після народження А. Димінського. Тож виконавці Народного колективу пишаються і своїм земляком, і тим, що можуть озвучувати його надбання. У 2005 р. пісенний сільський колектив отримав звання «народного аматорського колективу». Очолює його вже понад 13 років Світлана Андрусь, яка, як і решта учасниць, закохана в пісню. Сьогодні «Борщівчанка» відома не лише за межами району, а й області. Багато заходів вона проводить саме в рідній школі, спільно з учнями, розуміючи, що виховання дітей народною піснею, традиціями матиме неабиякий вплив: так виховувалися в нас з діда-прадіда. Виконавці беруть постійну участь і в сільських та районних святах, радуєчи своїм співом земляків, і їздять на відомі фестивалі у Вінницю, Гайсин, Київ, Луцьк, Херсон. Так, «Борщівчанка» брала участь у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі автентичних колективів на приз Гната Танцюри, (2006 р. посіли III місце) фестивалі народної культури «Одвічна Р усава», фестивалі народної творчості «Купалькі зорі», у Міжнародному фестивалі українського фольклору «Берегиня», у святі «Івана Купала» (с. Пирогово), у Всеукраїнському святі народного мистецтва «Великодня писанка», обласному конкурсі пошуково-дослідницьких робіт з народознавства «Подільське весілля», де зайняли I місце.

Отак, колективом, який налічує 14 учасників, і продовжується пісенна спадщина Борщівець. В ньому колишні колгоспниці, а нинішні пенсіонерки, працівники культури, вчителі, навіть директор школи – і кожен з них живе

піснею. У доказ про це директор школи Василь Македон каже, що для того, щ об жінки колективу кинули кожна свої справи і зібралися на виступ вистачає всього півгодини. Різних-прерізних пісень знають учасниці аматорського колективу: і відомих, і тих, що чуються вперше. Розповідають, що на їхніх виступах люди знаходять пісні, які шукали і ніде більше не знаходили, але дещо запам'ятали від своїх прабабусь.

– Скільки ж у вас пісень у репертуарі? – запитую. – У зошиті 150, а в голові – не зіщитати... Творчі та енергійні, запальні - вони не лише можуть викликати на очах сміх чи сльози, а й відстоюють власну думку і ті варіанти пісень, з якими більше зріднилися. Тож репетируючи щедрівки жінки можуть і посперечатися: «То на твоєму кутку, Ганю, співають так, а на нашому отак!» Те, що записуємо, борщівчанки обирають самі. І з-поміж пісень, звичайно, найбільше присвячені жіночій долі.

Завдяки старанням Марії Авксентіївни Руденко та створеному нею фольклорно-етнографічному колективу «Горлиця», не тільки прославився наш Могилів-Подільський край, вивівши колектив на широку дорогу слави, але й були зібрані надзвичайно цінні пісенні матеріали. Це були не лише зразки пісень – було зафіксовано обряди в цілому, завдяки чому народ не втратив надзвичайно цінну для науки та нащадків спадщину. Саму Марію Авксентіївну почали ототожнювати з колективом і називати Горлицею, хранителькою скарбів народних. Десять років минуло як відлетіла Горлиця, але щорічно в день народження фольклористки, 14 лютого, збираються працівники культури, її колектив, колеги, молодь, щоб вшанувати і згадати славу землячку. Попри інше, розповідають як почала збиральницький шлях відома фольклористка. З розповідей людей, які знали Руденко, стає зрозумілим, якою людиною вона була, як ще з дитячої колиски почала вбирати народну пісню, адже пісня цінувалася в родині, батьки співали в сільському хорі, який очолював учень Леонтовича, Гриневич. З 5 класу Марійка почала записувати народні пісні і до початку війни вже налічувалося чотири альбоми. З закінченням війни дівчина продовжує роботу по запису

пісень. Записувала народні обряди та звичаї. З 1950 року Марія Руденко налагоджує тісні стосунки з інститутом мистецтвознавства ім. Максима Рильського, з Обласним будинком народної творчості. Нею було записано понад 3000 тисячі народних пісень... Для того, щоб підготувати пісенний альбом, збирачка підбирала з числа односельчанок необхідні голоси, а коли робота над альбомом завершилася, сільські жінки відчули, що вже не можуть без пісні, без свого колективу. Отак, зернятко до зернятка, збирала Марія Руденко народну мудрість і з колективом несли її людям. Більше 30 років фольклористка була керівником «Горлиці», пізніше колектив очолила Зінаїда Багрій і керує ним майже два десятиліття. На сьогодні колектив нараховує десятеро учасниць. Ще живі дехто з тих, хто започатковував колектив, але їм вже не під силу. Співають горлиці переважно пісні, які побутують у їх селі, Слободі-Яришівській. Розповідають, що свій пісенний репертуар черпали від своїх мам, бабусь, нанашок, які не розлучались з піснями. Репертуар у колективу вагомий, адже, за їх словами, їдучи у Київ на виступ і з Києва, вони всю дорогу співали, не повторивши жодної пісні. Розповідають учасниці колективу, що приїздять до них, беруть пісні, але вони дуже просять кожного, щоб пісня залишалася в тому ж текстовому і музичному варіанті як побутувала в народі, не признають найрізноманітніших інтерпретацій. Одразу ж згадалася Явдоха Зуїха, яка застерігала Гната Танцюру: «Пісня – то сльози людські, не вздумай щось від себе добавляти». Не шкодують поділитися, хвилюються, щоб з ними не відійшла пісня в небуття. На теренах нашої Могилів-Подільщини функціонує велика кількість колективів, які є носіями та хранителями народнопісенної творчості Поділля. В більшості сіл є співочий колектив, який є душею громади, її обличчям, її надбанням. Серед фольклорних аматорських ансамблів чотири носять звання народного, ще стільки ж планується відділом культури і туризму райдержадміністрації представити на захист звання народного. Заслуга даних колективів у тому, що вони відроджують народну пісню, несуть її в люди, зберігаючи зв'язок поколінь. Жодне районне, сільське свято не обходиться без дзвінкоголосих

колеритних колективів, їх часто запрошують на фестивалі та конкурси в нашій області та поза її межами. Так під час святкування 1000-ліття Лядівського чоловічого скельного монастиря у вересні 2013 року фольклорні колективи Могилів-Подільщини представляли своє мистецтво гостям свята.

Фольклорно-етнографічний ансамбль «Душі криниця» Вендичанського СБК брав участь в II обласному фестивалі народної творчості «Різдвяне диво» в місті Вінниці. Слід відзначити активну концертну діяльність народного фольклорного ансамблю «Борщівчанка» Борщівецького сільського клубу. В минулому році колектив спільно з учнями НВК-лицею №4 м. Могилева-Подільського брав участь в обласному конкурсі пошуково-дослідницьких робіт з народознавства «Подільське весілля». Незмінними учасниками масових заходів району є фольклорні колективи «Горлиця», «Біла криниця», родинний ансамбль Колесників, «Душі криниця».

Колективи є постійними учасниками заходів, що проходять в місті та районі вони є і активними збирачами, хранителями та популяризаторами української народної пісні:

- Народний аматорський фольклорно-етнографічний ансамбль «Горлиця» Слобода–Яришівського СБК - 12 учасників, керівник Зінаїда Багрій.

- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Борщівчанка» Борщівецького СК – 14 учасників, керівник Світлана Андрусь.

- Народний аматорський фольклорно-етнографічний ансамбль «Душі криниця» Вендичанського СБК–15 учасників, керівник Олександр Жукотанський.

- Народний аматорський ансамбль народної пісні «Біла криниця» Немійського СК – 8 учасників, керівник Сергій Віннічук.

- Аматорський фольклорний ансамбль «Надвечір'я» Яришівського СБК - 10 учасників, керівник Валентина Почапінська.

- Аматорський фольклорний ансамбль «Джерело» Жеребилівського СБК - 10 учасників, керівник Олександр Яцько.

- Аматорський фольклорний ансамбль «Журавка» Лядівського СК - 8 учасників, керівник В'ячеслав Алексієнко.
- Аматорський фольклорний ансамбль «Серебринецькі молодиці» Серебринецького СК - 8 учасників, керівник Іван Мандрик.
- Аматорський фольклорний ансамбль «Надвечір'я» Тропівського СБК - 10 учасників, керівник Ольга Чернявська.
- 10. Аматорський фольклорний ансамбль «Мелодія душі»Хоньківецького СБК – 12 учасників, керівник Марія Кирилюк.
- Аматорський фольклорний ансамбль «Діброва» Сказинецького СБК – 10 учасників, керівник Ніна Іжаківська.
- Аматорський фольклорний ансамбль «Садівчанка» Садівського СК - 7 учасників, керівник Меланія Бойко (зі звіту методиста РБК «Дружба» Г.П.Нітруци).

ВИСНОВКИ

Пісні, обряди та інші види усної народної творчості живуть в пам'яті народу доки лунають з їх вуст та передаються поколіннями.

- *З'ясовано*, що вагома роль у збереженні уснопоетичної творчості належить фольклористам, етнографам, до числа яких належать Г. Танцюра, С. Килимник, С. Тобілевич, Н. Присяжнюк, Я. Зуїха, М. Руденко, М. Рябий, А. Димінський та ін. Створене в середині XIX ст. Російське географічне товариство друкувало на сторінках журналів «Труды Подольского губернского статистического комитета», «Этнографическое обозрение», «Киевская старина» та ін. зібрані фольклорні зразки.

- Активне вивчення фольклорно-етнографічних зразків народнопісенної творчості на Поділлі розпочалося в другій половині XIX ст. Тоді для фольклористики розпочався новий етап теоретичного осмислення зібраного матеріалу, його систематизації, локального вивчення окремих осередків традиційної культури, обрядового фольклору тощо. *З'ясовано*, що діяльність науковців-фольклористів XIX ст. П. Куліша, М. Костомарова, С. Руданського, О. Котляревського та ін. стала першим етапом становлення в Україні історичної школи фольклористики. *Виявлено*, що методи фіксації фольклорних зразків не мали систематизації. М. Костомаров, прагнучи до наукової об'єктивності, зазначав, що при записуванні та вивченні народної поезії не слід керуватися тільки власними смаками й поглядами. Наприкінці XIX ст. принципи наукової фіксації фольклору значно поглиблюються. Зібрані зразки класифікують за жанрами; у передмові вносять відомості про виконавців; у примітках з'являється науковий коментар; з'являються додатки та словник. Ф. Колесса за «усною словесністю» визнавав велику історико-пізнавальну функцію, оскільки вивчення фольклору не можливе у відриві від умов життя народу. Він вважав народну творчість своєрідним художнім виразником соціально-економічного життя в певну історичну епоху. Д. Антонович писав, що український народ має славу народу дуже

музичного, а українська музика зберігає свій вокальний характер. Українські селяни, керуючись вродженою музичністю, ніколи не співають в унісон, а розбиваються на голоси. Проте «мусимо з жалем констатувати, що музикальність українського народу є обмежена, так би мовити однобічна; членами Російського географічного товариства було розроблено наукові програми для збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. М. Грінченко подав нову методику щодо систематизації пісень та опису джерел, з яких використано матеріал, доповнень різного характеру. Він також наголошував на повноті фіксації усіх вихідних даних будь-якого запису з приписом імені, по батькові і прізвища записувача, часу й місця запису, імені та прізвища особи, від якої здійснено запис та ін. Серед досліджень були й матеріали щодо кобзарів та лірників, зібрані на Поділлі В. Боржковським (тексти лірницьких пісень та словник «лебійської мови», що друкували на сторінках журналу «Киевская старина»);

- досліджено фольклористичну діяльність одного з відомих збирачів пісенного фольклору на Поділлі середини ХІХ ст. Андрія Димінського, який за 45 років зібрав понад 3000 пісень, більше 1000 зразків фольклорної прози; здійснив близько десяти етнографічних та статистичних нарисів. До записів А. Димінського 1860-1864 рр. відносяться етнографічні нариси: «Быт крестьян Каменецкого и Проскуровского уезда» (1863), «Суеверные обряды при постройке дома в Каменец-Подольской губернии» (1864) та ін. З'ясовано, що А. Димінський налагоджує тісні відносини із «Русскимъ Географическимъ Обществом» та вже у 1870 р. стає його дійсним членом; отримує срібну медаль за етнографічні записи. У цей період А. Димінського переслідували як «Опасного украинофила»;

- серед сучасних форм побутування народнопісенної традиції є весільна обрядовість. Українські весільні пісні синтезують у собі багатовіковий досвід народу, де простежуються відгомони прадавніх вірувань, елементи заклиальної магії, зразки міфологічної образності тощо. Через різноманітні заборони, побажання, висловлені в яскравій художній формі,

весільні пісні, обряди, звичаї несуть глибокий виховний заряд, закликають любити рід, родину, не цуратися батька-неньки. В українському весіллі втілено високі морально-етичні та естетичні ідеали народу. Оригінальною науковою працею в історії української фольклористики є «Весілля в селі Зятківцях» Г. Танцюри, в якій широко досліджено весільний обряд – з піснями, танцями, іграми тощо;

- *охарактеризовано* стан усної пісенної культури у деяких сільських фольклорних осередках Поділля. З'ясовано, що серед численної когорти майстрів та аматорів сцени Могилів-Подільщини – Народний фольклорно-етнографічний колектив «Борщівчанка», склад якого налічує 14 учасників – колишні колгоспниці, а нинішні пенсіонерки, працівники культури, вчителі і, навіть, директор школи. Один з відомих фольклорно-етнографічних колективів регіону – «Горлиця», створений фольклористкою Марією Руденко, який не тільки прославив Могилів-Подільський край, але й були зібрані надзвичайно цінні пісенні матеріали, не лише зразки пісень, але й обряди, завдяки чому народ не втратив надзвичайно цінну для науки та нащадків спадщину. Більше 30 років фольклористка була керівником «Горлиці»; згодом колектив очолила Зінаїда Багрій, яким керує ним понад два десятиліття;

- на теренах нашої Могилів-Подільщини функціонує велика кількість колективів, які є носіями та хранителями народнопісенної творчості Поділля, як то Фольклорно-етнографічний ансамбль «Душі криниця», Аматорський фольклорний ансамбль «Джерело», «Надвечір'я» та багато інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕАТУРИ

1. А.К. (1897) Свадебные песни, записанные в Подольской губернии. Киевская старина Годъ шестнадцатый. (Томъ LVI. Январь-Мартъ). 707 с.
2. Быт подолян, издаваемый К. Шейковским (1860) [авт. текста К. Шейковский]. К.. (Т. 1. Вып. 2.). 98 с.
3. Весілля (1970). У двох книгах [Упоряд. текстів М.Шубравської, нотного матеріалу О.Правдюк]. К.: Наукова думка. 452 с.
4. Грицюта, М. (2000). «Киевская старина». Українська література у портретах і довідках: Давня література – література ХІХ ст: Довідник. – К.: Либідь. 135 с.
5. Грінченко, М. О. (1959) Вибране. [Упор. і ред. М. Гордійчука]. К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. 529 с.
6. Дмитренко Микола (2001). Українська фольклористика: історія, теорія, практика. К.: Ред. Часопису «Народознавство». 576 с.
7. Дмитренко, М. (2001) Українська фольклористика: історія, теорія, практика. К.: Редакція часопису «Народознавство».. 576 с.
8. До криниць народного слова. Вінниця (1989). Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидав,. 228 с.
9. Іван Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. З малюнками і портретами культурних діячів/ Іван Огієнко. – Видавництво Книгарні Є. Череповського. – Київ, Фундукліва, 1918. – № 4. – 272 с.
10. Іваницький, А.І. (2004). Український музичний фольклор. Підручник для вищих учбових закладів. Вінниця «НОВА КНИГА». 320 с.
11. Іваннікова, Л. (2011). Вагомий внесок в історію української фольклористики. Народознавчі зошити. (№ 1 (97)). 165 с
12. К.М. (1884). Путевые очерки Подолия Киевская старина. (Годъ третій. Томъ ІХ. Май-Августъ). 835 с.

13. Кирчів, Р.Ф. (1971). Український фольклор у польській літературі (період романтизму). К.: «Наукова думка». 274 с.
14. Колесса, Ф.М. (1969) Фольклористичні праці. [Підгот. В.А. Юзвенко]. К.: «Наукова думка». 810 с.
15. Колесса, Ф.М. (1970). Музикознавчі праці [Ред кол. Л.М. Ревуцький, М.М. Гордійчук, О.І. Дей, К.Г. Гуслистий, В.Д. Довженко, М.Ф. Колесса, С.П. Людкевич]. К.: «Наукова думка». 591 с.
16. Колесса, Ф.М. (1970). Музикознавчі праці. [Ред кол. Л.М. Ревуцький, М.М. Гордійчук, О.І. Дей, К.Г. Гуслистий, В.Д. Довженко, М.Ф. Колесса, С.П. Людкевич]. К.: «Наукова думка». 591 с.
17. Колесса, Ф.М. (1970). Фольклористичні праці. К.: «Наукова думка». 415 с.
18. Лановик, М.Б., Лановик З.Б. (2001). Українська усна народна творчість: Підручник М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. К.: Знання-Прес. 591 с..
19. Левченко, М. (1928). З поля фольклористики й етнографії. Статті та записи. К.: Друкарня Української Академії Наук. 187 с.
20. Левченко, М.З. (1927). З поля фольклористики й етнографії. Статті та записи. К.: Друкарня Української Академії Наук.
21. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича (1993) / Упор. С. В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед. слово М. Антоновича; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. К.: Либідь. 592 с.; іл. («Пам'ятки історичної думки України»).
22. Матеріали до етнології Поділля: польові дослідження (2005). Вип. 1. За наук. ред. В.А. Косаківського. Вінниця. 147 с.
23. Мельник, В. (1967). Фольклор як історичне джерело. Видавництво Львівського університету. 181 с.
24. Мишанич, С.В. (1977) Пісенна культура радянського села К.: Наукова думка,. 405 с.
25. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. (2004). Вип. 8. Серія: Історія: Зб. наук. праць / За заг.ред.проф. П.С, Григорчука. Вінниця : ДП «ДКФ». 323 с.
26. Музика. (1924). № 1-12. с. 20

27. Народні пісні в записах Степана Руданського (1972). К.: «Музична Україна». 291 с.
28. Мишанич, С.В. (1977). Пісенна культура радянського села. К.: Наукова думка.. 405 с.
29. Пальоний, В. (1997) Історія української музичної фольклористики (1960-90-ті роки). Навчальний посібник. К.: КДІК. 56 с.
30. Подільський фольклор у збиранні і дослідженні (2006). Тези Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 105-й річниці з дня народження Гната Танцюри (м. Вінниця 9 червня 2006 р.). Вінниця: ПП «Нова книга». 160 с.
31. Пономарьов, А.П. (1993). Сімейні звичаї та обряди. Українська минушина: Ілюстрований етнографічний довідник. К. 384 с.
32. Пономарьов, А.П. (1994). До проблеми регіональних історико-етнографічних досліджень. Поділля. Історико-етнографічне дослідження [Артюх Л.Ф., Балущок В.Г., Болтарович З.Є. та ін.]. К.: Доля. 504 с.
33. Правдюк О.А. Українська музична фольклористика / О.А Правдюк. – К., 1976. – 276 с.
34. Присяжнюк, Н.А. (1969). Мої фольклорні записи. Літературно-мистецька Вінниччина: Зб. ст. Одеса. 273 с.
35. Проблемы этнографии, фольклора и социальной географии Подолья (1992). Научный сборник. Каменец-Подольский. 68 с.
36. Русова, С. (2004). Мемуари. Щоденник. К.: Поліграфкнига,. 544 с.
37. Сторожук, А.І. (2005). Календарна обрядовість Східного Поділля (історичне та теоретичне обґрунтування регіонально-локальної природи пісень). Вінниччина: минуле і сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Вінниця, ДП ДКФ. 324 с.
38. Сухобруев, Г.С. (1958). Весільна обрядова поезія. Українська народна поетична творчість. (Т. 1.1). К. 301 с.
39. Танцюра Гнат (1998). Весілля в селі Зятківцях [Упоряд., передмова, примітки, редагування М.К.Дмитренка; нотний матеріал, передмову підгот. Л.О.Єфремова]. К.: Ред. часопису «Народознавство». 404 с.
40. Танцюра Гнат (1998). Весілля в селі Зятківцях [Упоряд., передмова,

примітки, редагування М.К.Дмитренка; нотний матеріал, передмову підгот. Л.О.Єфремова]. К.: Ред. часопису «Народознавство». 404 с.

41. Українська народна творчість (1965). Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра. К.: «Наукова думка». 810 с.

42. Царенко, С., Козюк, В. (2008). Вінниця : погляд у минуле. Вінниця: Оранта. 256 с. : фото.

43. Шалак, О. (2014). Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ-початку ХХ століття. К.: Освіта України. 464 с.

44. Шевчук В. В. Стан наукового вивчення легенд та переказів із Поділля на рубежі ХХ століття / В. В. Шевчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / [редкол.: О. М. Завальнюк (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2012. – Т. 19 : 130-річчю від дня народження Івана Огієнка присвячується. – 348 с.

45. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседней губерниях» / [собр. Б.Д. Гринченко]. – Т. 3. Песни. – Чернигов, 1899. –ХІ с.

46. Яценко, М.Т. (1964). Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. Видавництво «Наукова думка». 289 с.